

گزارش میدانی خبرنگار قدس از یک روز خاص در دانشکده علوم پزشکی دانشگاه آزاد تهران

سوگند مقدس در اتاق تشریح

محمود مصدق | سالن تشریح، ساکت است. سکوتی که در آن احترام و شکوه آموختن موج می‌زند. نور ملایم سالن روی بدن پوشیده با پارچه‌ای سفید افتاده است و انگار جسد، قصه‌ای از ایثار را در سکوت خود زمزمه می‌کند. در میان این فضا، جمعی از دانشجویان ترم اول پزشکی با چهره‌هایی جوان، مشتاق و کمی مضطرب ایستاده‌اند و می‌خواهند نخستین مواجهه جدی با مرگ و پیکری بی‌جان انسان را تجربه کنند. هم‌هم به عنوان خبرنگار قدس این صحنه را از نزدیک دنبال می‌کنم. در حالی که دانشجویان دستان خود را مقابل صورت گرفته و به دور جسد حلقه زده‌اند، صدای هماهنگ و آرامشان به گوش می‌رسد که با جملاتی آمیخته به احترام و تعهد می‌گویند: «اکنون که به یاری خداوند در راه پزشکی گام نهاده‌ایم، سوگند یاد می‌کنیم که بدن‌های اهدایی را با احترام و حفظ کرامت انسانی بنگریم و آنان را نخستین معلمان خود بدانیم. حریم خصوصی آن‌ها را پاس بداریم. آموخته‌های خود را در راه خدمت به مردم به کار گیریم. فداکاری و شجاعت اهداکنندگان را و خانواده‌هایشان را همواره به یاد داشته باشیم. به این پیمان وفادار می‌مانیم». این متن سوگندی است که صبح نوزدهم آبان و طی مراسمی برای دومین بار در سال جاری در سالن تشریح دانشکده علوم پزشکی آزاد اسلامی تهران قرائت شد. اما چه ضرورتی ایجاب کرده این دانشکده اقدام به برگزاری چنین مراسمی کند و هدف از برگزاری مراسم سوگند جسد چیست؟

■ این اقدام، پاسخی اخلاقی به دغدغه‌ای عمیق است

دکتر شبنم موثقی، استاد تمام گروه علوم تشریح و معاون باشگاه پژوهشگران جوان و نخبگان دانشکده علوم پزشکی آزاد اسلامی تهران در پاسخ به قدس می‌گوید: چندین سال پیش، مواردی از عکس برداری دانشجویان پزشکی با وضعیت‌های نامناسب در کنار اجساد در شبکه‌های اجتماعی منتشر شد. این در حالی بود که طبق ابلاغیه وزارت بهداشت، هرگونه عکس برداری و فیلم برداری از جسد ممنوع است و مقررات سختگیرانه‌ای در این زمینه وجود دارد. البته بررسی‌های ما نشان داد عاملان این تخلف از دانشجویان این دانشکده نبوده‌اند، اما وقتی چنین اتفاقی در دو دانشکده رخ می‌دهد، آبروی تمام نظام پزشکی در معرض خطر قرار می‌گیرد. از این رو این سؤال برای ما مطرح شد که چرا یک دانشجو باید چنین کاری انجام دهد؟ آیا صرفاً برای خنده و تفریح بوده یا برای مطرح شدن در فضای مجازی؟ هرچه بود، ما را به این ضرورت رساند که باید فراتر از تذکرات معمول و مقررات موجود، بُعد اخلاقی قضیه را برای دانشجویان، بزرگ و برجسته کنیم.

وی با اشاره به اینکه سوگند جسد فقط یک مراسم نمادین نیست بلکه حرکتی برای کاشت بذر اخلاق پزشکی در نسل آینده درمانگران کشور است، تصریح می‌کند: رعایت اخلاق برای دانشجویان علوم پزشکی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است، بر این اساس، آن‌ها در پایان دوره و دانش آموختگی، سوگند می‌خورند همواره کرامت انسان را حفظ کنند و جنسیت، مذهب و وضعیت بیمار بر خدمت‌دهی‌شان تأثیری نداشته باشد. اما چه بهتر که این موضوع از همان ابتدای ورود به سالن تشریح مورد توجه قرار گیرد. درواقع با این مراسم می‌خواهیم پایه‌های اخلاق پزشکی را از همان ابتدا در وجود دانشجویان مستحکم کنیم. موثقی با اشاره به نخستین مواجهه دانشجویان با کالبد انسان در سالن تشریح، می‌گوید: این اجساد، نخستین معلمان دانشجویان پزشکی هستند. کسی که جسدش تشریح می‌شود، زمانی انسانی زنده و ارزشمند بوده و امروز نیز با اهدای کالبد خود، زمینه یادگیری علمی را فراهم کرده است بنابراین باید کرامتش حفظ شود.

وی با انتقاد از برخورد ابزاری با اجساد، هشدار می‌دهد: اگر دانشجو بدون رعایت اخلاقیات با جسد رفتار کند، آسیب بزرگی به خانواده‌های ایثارگری می‌زند که عزیزان خود را برای پیشرفت علم پزشکی اهدا کرده‌اند.

این استاد دانشگاه سپس به بحث چگونگی تأمین نیاز دانشکده‌های علوم پزشکی به جسد برای تشریح می‌پردازد

و می‌گوید: به دنبال فتوای تاریخی امام خمینی (ره) مبنی بر مجاز بودن تشریح جسد مسلمان برای آموزش پزشکی و نجات جان انسان‌ها، دانشکده‌های پزشکی کشور در تأمین اجساد برای تشریح با کمبود مواجه نیستند. درواقع پزشکی قانونی براساس این فتوا، مکلف به تحویل اجساد به دانشکده‌های پزشکی است و تنها هزینه نقل و انتقال آن را دریافت می‌کند. البته برای مدتی روند تحویل اجساد با محدودیت‌هایی مواجه شد، اما با فتوای آیات عظام مبنی بر مجاز بودن اهدای جسد در زمان حیات، این روند بار دیگر تسهیل شده است.

موثقی با بیان اینکه امروزه تأمین جسد برای دانشگاه‌ها از دو مسیر «پزشکی قانونی» و «اهدای عضو توسط شهروندان» انجام می‌پذیرد، خاطر نشان می‌کند: بخشی از اجساد مورد استفاده در دانشکده‌های پزشکی، مجهول‌الهوویه هستند که از طریق پزشکی قانونی تحویل دانشکده‌ها می‌شوند و از سوی دیگر، موضوع اهدای جسد نیز با استقبال خوب مردم روبه‌رو شده و کاملاً در جامعه جا افتاده است، به‌طوری‌که بخشی از نیاز خود را از این طریق برآورده می‌کنیم، یعنی فردی که در زمان حیاتش با حضور در دانشگاه، جسدش را پس از مرگ اهدا کرده، وقتی فوت می‌کند، خانواده‌اش طبق وصیت به دانشکده اطلاع می‌دهند و نماینده دانشگاه با انجام تشریفات قانونی، جسد را تحویل می‌گیرد. البته رضایت وراث برای اهدای جسد الزامی است، در غیر این صورت اهدای جسد اتفاق نمی‌افتد.

معاون باشگاه پژوهشگران جوان و نخبگان دانشکده علوم پزشکی آزاد اسلامی تهران سپس به بحث فیکساسیون یا همان آماده‌سازی اجساد برای آموزش دانشجویان پزشکی می‌پردازد و اظهار می‌کند: پس از تحویل جسد به دانشکده پزشکی، عملیات آماده‌سازی با تزریق ترکیبی از مواد ضدعفونی‌کننده شامل فرمالین، اسید فولیک، الکل و تیمول از طریق شریان قموال در ناحیه کشاله ران آغاز می‌شود. سپس علاوه بر تزریق عمومی، تزریق موضعی نیز انجام شده و پس از آن، جسد به حوضچه‌های مخصوص در سالن تشریح منتقل می‌شود که حاوی همان مواد فیکس‌کننده هستند.

وی مدت زمان فرایند فیکساسیون را دست‌کم ۶ ماه عنوان می‌کند و می‌افزاید: برخی دانشگاه‌ها به جای حوضچه از یخچال‌های مخصوص نگهداری جسد استفاده می‌کنند که در پزشکی قانونی نیز موجود است. با انجام فیکساسیون تضمین می‌شود هیچ‌گونه فعالیت باکتریایی یا میکروبی روی سطح جسد و اندام‌های داخلی صورت نمی‌گیرد، خون در رگ‌ها باقی نمانده و هیچ مشکلی اتفاق نمی‌افتد. یعنی جسد کاملاً سالم بوده و هیچ مشکلی از لحاظ سلامتی برای استادان و دانشجویان ایجاد نمی‌کند و امکان تشریح آموزشی به بهترین شکل فراهم می‌شود. موثقی درخصوص ویژگی‌های اجساد تحویلی به دانشکده‌های پزشکی می‌گوید: به‌طور حتم ما خواهان این هستیم اجساد، سالم و کامل یا دست‌نخورده باشند. مثلاً کاسه سر یا قفسه سینه‌اش در پزشکی قانونی باز نشده باشد... البته از لحاظ آناتومی افرادی که خیلی چاق هستند تشریح‌شان خیلی سخت است. با وجود این خیلی منعی نداریم که جسد چگونه باشد. برای ما فقط کامل بودن جسد برای تشریح مهم است. ضمن اینکه برای هر ترم تحصیلی، یک جسد برای تشریح در دانشکده کافی است.

وی در پاسخ به اینکه سرنوشت یک جسد پس از ایفای نقش آموزشی‌اش چه می‌شود، خاطر نشان می‌کند: هر جسد به‌طور متوسط دو سال در خدمت علم است و بخش‌های مختلف آن (سر و گردن، تنه، اندام‌ها) برای گروه‌های مختلف دانشجویی تشریح می‌شود. البته بعضی از اجساد خوب می‌مانند و بیشتر می‌توان از آن‌ها استفاده کرد. بنابراین تا هر زمانی که دانشکده بخواهد، می‌تواند جسد مورد نظر را در اختیار داشته باشد و از آن برای آموزش دانشجویان استفاده کند، مگر اینکه آناتومیسیت‌های دانشکده تشخیص دهند جسد دیگر کارایی آموزشی خود را از دست داده است که در این صورت با احترام کامل و طی مراسمی قانونی، تحویل بهشت زهرا(س) شده و به خاک سپرده می‌شود. موثقی افزایش ظرفیت پذیرش دانشجو بدون توسعه متناسب زیرساخت‌ها را به عنوان چالش دانشکده‌های علوم پزشکی ایران برای تشریح اجساد یا آموزش عملی درس آناتومی یاد می‌کند و هشدار می‌دهد: سالن‌های تشریح با

ظرفیت کم، پاسخگوی انبوه دانشجویان جدید نیستند و این موضوع می‌تواند هم بر کیفیت آموزش و هم بر خستگی دانشجویان تأثیر منفی بگذارد. بنابراین اگر سیاست‌گذاران احساس می‌کنند باید ظرفیت پزشکی کشور دو برابر بشود باید امکاناتی هم بدهند تا ما زیرساخت‌های آموزشی مثل استادان علمی، فضاها و تجهیزات آموزشی را گسترش دهیم.

■ نقش مهم سوگند جسد در شکل‌دهی شخصیت حرفه‌ای دانشجویان پزشکی

عطارالداسادت مصطفوی‌نیا، عضو هیئت علمی گروه علوم تشریح دانشگاه آزاد اسلامی تهران و طراح مراسم سوگند جسد نیز در گفت‌وگو با قدس می‌گوید: این مراسم از سال ۲۰۱۶ در کشورهایی مانند هندو برخی کشورهای اروپایی در حال اجراست و امروز تلاش می‌شود یک برنامه جهانی در آموزش پزشکی تبدیل شود.

وی با بیان اینکه فرهنگ ایرانی-اسلامی ما همواره برای اجساد احترام عمیقی قائل است، می‌افزاید: با بررسی تجربه دیگر کشورها و انطباق آن با ارزش‌های فرهنگی خود، احساس کردیم این طرح با مبانی اخلاقی ما سازگاری کامل دارد بنابراین پس از یک سال پیگیری، مجوز لازم از سوی دانشکده علوم پزشکی و دانشگاه آزاد اسلامی صادر شد و نخستین دوره این مراسم در شهرریور گذشته به‌طور رسمی در ایران کلید خورد. این استاد دانشگاه در ادامه به تفاوت این مراسم با «مراسم یادبود جسد» که از چند دهه پیش در دانشکده‌های علوم پزشکی برگزار می‌شود، اشاره می‌کند و می‌گوید: مراسم یادبود جسد معمولاً با حضور خانواده متوفی، استادان و مسئولان برگزار می‌شود و در آن طلب مغفرت و قرائت فاتحه انجام می‌گیرد. در حالی که مراسم سوگند جسد، ویژه دانشجویان ترم اول و با هدف تعهد اخلاقی آنان طراحی شده است. مصطفوی‌نیا با تأکید بر اهمیت مراسم سوگند جسد برای نو ورودی‌های پزشکی، خاطر نشان می‌کند: «جسد، نخستین بیمار و معلم خاموش دانشجویان پزشکی است. بسیاری از این جوانان که بیش از ۱۸ سال ندارند، ممکن است در مواجهه، نخست، با اصول اخلاقی برخورد با بدن متوفی آشنا نباشند.

بنابراین یادگیری سوگند و تعهد در همان ابتدا، نقش مهمی در شکل‌دهی به شخصیت حرفه‌ای آنان دارد. اگر برگزاری مراسم سوگند جسد حتی روی تعدادی از دانشجویان تأثیر بگذارد و آنان را به رعایت اصول اخلاقی در برخورد با بیماران متعهد کند، هدف ما محقق شده است. عضو هیئت علمی دانشکده آزاد اسلامی تهران از پیگیری برای ورود «سوگند جسد» به سرفصل دروس دوره پزشکی خبر می‌دهد و می‌گوید: به دلیل بار اخلاقی قوی این برنامه، دانشگاه آزاد اسلامی از طریق وزارت بهداشت تلاش می‌کند این مراسم در تمام دانشکده‌های پزشکی کشور برگزار شود.

■ مرگ، آینده همه ماست

مهرسا کوهدار، دانشجوی ترم یک پزشکی دانشگاه آزاد اسلامی تهران، برگزاری مراسم سوگند جسد را آموزنده توصیف می‌کند و در باره نخستین مواجهه خود با جسد انسان در سالن تشریح به قدس می‌گوید: پیش از دیدن جسد، آمادگی ذهنی داشتم. بنابراین در نخستین مواجهه، احساس کردم با اولین بیمار روبه‌رو شده‌ام؛ بدون ترس، تنها با این فکر که آینده همه انسان‌ها مرگ است.

کوهدار با اشاره به سوگند اخلاقی که پیش از این مراسم یاد کرده، تأکید می‌کند: برای من مهم بود سوگندم را صادقانه بجا آورم و با نهایت احترام با این معلم خاموش رفتار کنم. اگر با هدفی والا این رشته را انتخاب کرده‌ایم، باید از همان اولین بیمار – که این جسد است – با احترام و اخلاق رفتار کنیم.

لحظه‌ای که چشمم به جسد افتاد، گویی خودم را دیدم که بی‌جان روی تخت دراز کشیده‌ام. در آن لحظه، نگرشم به این دنیا کاملاً دگرگون شد.

■ انسجام شگفت‌انگیز بدن انسان

صبا سمیعی، یک دانشجوی دیگر ترم اول پزشکی دانشگاه آزاد اسلامی تهران نیز نگاهی مشابه به موضوع دارد و به قدس می‌گوید: بی‌تردید کار با جسد بر اعتقادات و باورهای یک دانشجو تأثیر می‌گذارد. وقتی جسد را باز کرده و ساختارهای بدن را بررسی می‌کنیم، ناخودآگاه این پرسش در ذهن شکل می‌گیرد که آیا امکان آفرینش موجودی کامل‌تر از انسان وجود داشته است؟ یا آیا ممکن بود اعضا و احشای بدن انسان با نظم بهتری مرتب شده باشند؟ وی با تأکید بر انسجام شگفت‌انگیز بدن انسان ادامه می‌دهد: هرچه بیشتر در این مسئله تأمل می‌کنم، به این نتیجه می‌رسم که بهتر از این ممکن نبوده است. به کسانی که می‌گویند خدایی نیست و همه چیز تصادفی آفریده شده، پیشنهاد می‌کنم نگاهی به این نظم ببندازند تا ببینند همه چیز چگونه با نهایت شعور و علم طراحی شده است. این دانشجوی پزشکی در پایان خاطر نشان کرد: به هیچ‌وجه امکان ندارد موجودی فراتر از درک و عقل ما در این آفرینش نقشی نداشته باشد. دست‌کم برای من این‌گونه است.

■ هم‌زمان حس ترس و هیجان را تجربه کردم

نیما لطافتی، دانشجوی ترم پنجم پزشکی دانشگاه آزاد اسلامی تهران نیز برگزاری مراسم سوگند جسد را مثبت ارزیابی می‌کند و در خصوص نخستین مواجهه خود با جسد انسان به قدس می‌گوید: حدود دو سال و نیم پیش، به صورت پنهانی با همراهی دانشجویان ترم بالاتر، وارد سالن تشریح شدم. با اینکه شنیده بودم این مکان هیجان‌انگیز و جذاب است اما باز می‌ترسیدم. به‌ویژه اینکه در همان نخستین حضور، از من خواسته شد برای برگرداندن جسد کمک کنم. در حالی‌که تا آن روز جسد انسان را از نزدیک ندیده بودم، مجبور شدم این کار را انجام دهم و هم‌زمان حس ترس و هیجان را تجربه کردم. اما به مرور، این فضا برایم تبدیل به اتاقی پر از خاطرات جذاب شد؛ هم با استادان و هم با دوستان.

لطافتی با بیان اینکه هنوز هم با وجود عدم نیاز، به سالن تشریح سر می‌زند، می‌افزاید: دیدن اجساد بی‌جان، نگاه آدم را به زندگی مادی تغییر می‌دهد، به‌طوری‌که ناخودآگاه به این نتیجه می‌رسی که بُعد معنوی زندگی انسان مهم‌تر است. امروز برای من سالن تشریح نه یک فضای ترسناک، که محلی برای یادگیری و تأمل در ارزش‌های عمیق‌تر زندگی است.

رزیدنتی؛ رشته‌ای که روزی رؤیا بود

رزیدنت‌ها و پزشکان جوان در فضای مجازی در یافت می‌کند؛

پیام‌هایی پر از ناامیدی.

وی می‌افزاید: بعضی‌ها فقط می‌خواهند با کسی درد دل کنند، بعضی‌ها به‌صراحت می‌گویند دیگر تاب ندارند. وقتی فریاد کمک در دایرکت‌ها شنیده می‌شود، یعنی فاجعه از اتاق‌ها گذشته و به سطح جامعه رسیده است. ما در آستانه فروپاشی روانی بدنه پزشکی کشور هستیم.

■ وقتی معیشت فرومی‌باشد، هویت هم فرومی‌پاشد

دکتر قاسم محمدی، دبیر کمیته آموزش انجمن پزشکان عمومی فارس بیان می‌کند: درآمد پزشک عمومی دیگر حتی پاسخگوی هزینه‌های زندگی عادی نیست. این سقوط اقتصادی، مستقیم به فروپاشی عزت‌نفس و احساس هویت منجر می‌شود.

پزشک جوانی که شب تا صبح کار می‌کند و آخر ماه نمی‌تواند اجاره‌خانه‌اش را بدهد، چطور می‌تواند به آینده‌اش ایمان داشته باشد؟ مشکل فقط معیشت نیست؛ مسئله نابودی احساس ارزش در حرفه پزشکی است.

■ نسلی که دیگر زنده نیست

دکتر فاطمه مظفری، پزشک جوان طرحی و فعال صنفی هم معتقد است: امروز پزشک جوان در قفسی از قوانین و بی‌رحمی گرفتار است؛ نه می‌تواند بماند، نه می‌تواند برود. اگر بخواهد انصراف دهد، باید ضامن بگذارد و غرامت‌های کمرشکن بدهد؛ اگر بخواهد مهاجرت کند، دانشنامه‌اش را گرو می‌گیرند. همه دره‌های امید را

در ماه‌های اخیر، خبرهایی که پیش‌تر تکان دهنده تلقی می‌شدند، حالا به رویدادهای روزمره بدل شده‌اند؛ خودکشی پزشکان جوان. در یکی از دانشگاه‌های علوم پزشکی کشور، فقط در طول یک ماه، چهار پزشک جان خود را از دست دادند.

اما واقعیت تلخ‌تر این است بسیاری از خودکشی‌ها حتی رسانه‌ای نمی‌شوند؛ خانواده‌ها سکوت می‌کنند، همکاران بی‌صدا عزا دار شده و پرونده‌ها در نهایت در میان «ابهام» بسته می‌شوند.

■ وقتی امید می‌میرد، پزشک هم می‌میرد

به گزارش قدس آنلاین به نقل از انجمن پزشکان عمومی فارس، دکتر مسعود امانی؛ رئیس هیئت مدیره این انجمن می‌گوید: ما با نسلی از پزشکان روبه‌رو هستیم که امیدشان به آینده از بین رفته است. جوانی که ۱۰ سال از عمرش را صرف تحصیل پزشکی کرده، حالا در دهه سوم و چهارم زندگی نه درآمدی دارد، نه امنیت شغلی، نه آینده‌ای روشن. وقتی نمی‌دانی فردا کجایی، چطور می‌خواهی به بیمار امید بدهی؟ این فقدان امید، خطرناک‌تر از هر بیماری روانی است.

■ رزیدنتی، تحقیر تمام‌عیار

دکتر سوسن منصوری، عضو هیئت مدیره انجمن پزشکان عمومی فارس نیز با بیان اینکه رزیدنتی گاهی دیگر آموزش نیست، یک شکنجه تمام‌عیار است، عنوان می‌کند: پزشکان جوان در بیمارستان‌ها زیر فشار کاری خرد می‌شوند، بدون استراحت، بدون احترام و با حداقل امکانات و البته پرداختی برای بقا و نه زندگی! غذاهایی که پس از یک شیفت به رزیدنت داده می‌شود، گاهی در حد تحقیر یک انسان است. ما عکس‌هایش را می‌بینیم و قلیمان می‌سوزد. این فقط خستگی نیست، تخریب روح انسان است.

